

ЕТНИЧЕСКА ИДЕНТИЧНОСТ И АКУЛТУРАЦИОННИ ОРИЕНТАЦИИ ПРИ БЪЛГАРСКИ ЮНОШИ ОТ ТУРСКИ ЕТНИЧЕСКИ ПРОИЗХОД

Е. Таир¹, Р. Димитрова²

¹ *Институт за изследване на населението и човека – БАН*
ergyul_tair@yahoo.com

² *Департамент по Кроскултурна психология,*
Университет на Тилбург, Холандия
R.Dimitrova@uvt.nl; rdimitrova@tiscali.it

Резюме. Настоящата статия проследява етническата идентичност и акултурационните ориентации при 360 младежи от турски етнически произход в България, измерени чрез самооценъчни въпросници. Получените резултати илюстрират по-голямата значимост на турската етническа идентичност в сравнение с българската. Въз основа на проверените модели може да се приеме наличието на значимо съответствие между етническата идентичност и акултурационните ориентации към турската култура. В потвърждение на очакванията ни турската етническа идентичност е позитивно свързана с тенденцията да се следват наследствените културните традиции, докато българската идентичност има асоциации с приемането на националната култура. Представените данни подчертават централното място на турския домейн в идентичността и акултурацията на българските юноши с турски етнически произход.

Ключови думи: етническа идентичност, акултурация, акултурационни ориентации, юноши, турско малцинство

ВЪВЕДЕНИЕ

Редица изследвания в областта на кроскултурната психология са насочени към извеждане на съществена роля на културата върху развитието и поведението на личността (Berry, 1997). Понятието акултурацията се въвежда, за да се илюстрират културните промени в резултат на срещите ни с представители на различни групи, докато *психологическата акултурация* и *адаптацията* отразяват промените и последиците, които настъпват в резултат на индивидуално преживяната акултурация.

АКУЛТУРАЦИЯ И АКУЛТУРАЦИОННИ ОРИЕНТАЦИИ

Класическата дефиниция приема, че „акултурацията обхваща феномен, отразяващ процеса на промяна в оригиналните модели на поведение на групи или индивиди в резултат на продължителен контакт от първо лице по между им“ (Redfield, Linton, & Herskovits, 1936:149, цит. по Berry, 1997). Макар акултурацията да е неутрален термин, защото промени в поведението могат да са налице както при групата, която е в нова култура, така и при тази от приема-

щата страна, все пак акултурацията води до промени в по-голяма степен при едната група (предимно в групата, която подлежи на акултурация) (Berry, 1990).

Акултурацията може да се определи и като поредица от процеси, при които индивидите и групите си взаимодействат, за да се определят като културно различни (Clanet, 1990:70, цит. по Berry, 1997). Това определение доближава акултурацията до термина *интеркултурация*, поради практическите затруднения двете понятия да се разграничат едно от друго. Може би едно от възможните разграничения е интересът към формирането на нови култури, който в по-голяма степен е характерен за интеркултурацията, отколкото за акултурацията.

В културно плуралистичните общества отделните групи и техните членове, без значение дали са част от мнозинството или малцинствата, трябва да решат важния въпрос как да протече процесът на акултурация. Два са основните въпроса, с които обикновено групите се „сблъскват“ в процеса на взаимодействие по между си. Първият, *поддържане на културата* или в каква степен културната идентичност и нейните характеристики са важни и трябва да се поддържат. Вторият – *контакт и участие*, т.е. в каква степен членовете на групите трябва да се включат в живота на останалите групи в по-широкото общество или пък да останат в рамките на собствената си група (Berry, 1997). Тези въпроси са особено важни за членовете на недоминатните или малцинствените групи, защото обикновено се приема, че хората, които не са мнозинство в дадено общество (като напр. имигранти, малцинства) ще се променят като се откажат от културата, от която произхождат и ще станат част от обществото, в което пребивават по пътя на асимилацията (Gordon, 1964). Разбира се, възможни са и други резултати, като напр. маргинализация или културен плурализъм. В същото време, съвременните наблюдения и изследвания представят, че са налице различия в начините, по които хората се променят в резултат на контакта с други култури. При това се оказва, че асимилаци-

ята като начин да се включиш в новото общество, не само че не е неизбежния, дори не е най-често срещания резултат.

Изследователите предлагат въвеждане на теоретична рамка с двумерационална структура, с чиято помощ да се изследват различните начини за акултурация или т.нар. акултурационни нагласи, или ориентации (Berry, 1970, 1974, 1980; цит. по Berry & Sabatier, 2011). Първата дименсия, в модела се отнася до степента, в която индивидът поддържа (или променя) своята наследствена култура и идентичност, а втората – до степента, в която желае да има контакт с другите и да участва в по-широкото общество. Когато индивидите извяват желание да не следват своята наследствена култура и предпочитат да участват в по-широкото общество се приема, че е налице акултурационната ориентация *асимиляция*. Обратно, когато е налице желание за следване само на наследствената култура и отказ да се участва в по-широкото общество се дефинира ориентацията *изолация* (сегрегация). В случаите, когато има желание за следване както на наследствената култура, така и за участие в по-широкото общество се определя ориентацията *интеграция*. И последно, когато има слабо желание да се следва наследствената култура и да се контактува с по-широкото общество, налице е ориентацията *маргинализация*. Предложената теоретична рамка е доказана в редица емпирични изследвания (напр. Flannery Reise, & Yu, 2001; Oetting & Beauvais, 1990; Ryder, Alden, & Paulhus, 2000; Zak, 1976; цит. по Berry & Sabatier, 2011).

ЕТНИЧЕСКА ИДЕНТИЧНОСТ И АКУЛТУРАЦИОННИ ОРИЕНТАЦИИ

Етническата идентичност е важен фактор за акултурацията на юношите от културно различните общности (Phinney, 2003; Schwartz, Montgomery, & Briones, 2006). Значителна част от изследванията през последните години са посветени на етническата идентичност и акултурацията като динамичен процес, в който се впитат

социалните и културните форми на поведение, взаимоотношенията и практиките в специфична културна среда (Smith & Silva, 2011). Все пак, голяма част от тези изследвания се фокусират върху етническата идентичност или акултурацията като отделни аспекти в живота на малцинствата (Farver, Narang, & Bhadha, 2002; LaFromboise, Coleman, & Gerton, 1993). Основният въпрос според изследователите, върху който трябва да се акцентира е по какъв начин представителите на малцинствата са уредили взаимоотношенията със собствения си културен произход и културата на страната, в която живеят.

Налице са различни определения за етническа идентичност, като едно от тях се свежда и до начина, по който човек се позиционира в различен културен контекст и степента, в която цени своята етническа група (Phinney, 1989). Съответно, етническата идентичност може да се отнесе както към наследствената идентичност, която човек притежава, така и към комбинацията на това наследство с преобладаващата идентичност в културния контекст, в който живее. Въвежда се понятието национална идентичност, с която се обозначава степента, в която личността се идентифицира с културата на обществото, в което е установено, включително усещането за принадлежност и отговорност или обвързаност с нея (Phinney & Devich-Navarro, 1997; Phinney, Horenczyk, Liebkind, & Vedder, 2001). Следователно, етническата идентичност може да се възприеме като индивидуално усещане за принадлежност и ангажираност с групата (на малцинството) или културата (на мнозинството) (Phinney, 1990), тясно свързана с процеса на акултурация. В последните години в множество изследвания се прилага модел за акултурация, предполагащ двуменсионален процес, в който е налице както запазване на етническата, така и възприемане на доминантната, национална култура (Berry, 1990, 1997; LaFromboise et al., 1993).

Редица изследвания представят също, че етническата идентичност е по-силна, когато членовете на малцинствените групи

се усещат по-силно свързани, присъдени към собствената си група в резултат на контекстуален натиск за асимилация от страна на националната култура (Phinney et al., 2001). Установява се, че ако има налице враждебност към малцинствените групи се стига по-скоро до отхвърляне на националната идентичност и приемане и гордост от наследствената идентичност (Verkuyten & Nekuee, 1999). Предполага се също, че тази силна етническа идентичност може да произтича от нарастващото чувство, че си част от маргинализирано етническо малцинство, което в последствие да ограничи бъдещите възможности за развитие на членовете на това малцинство.

В светлината на предишните изследвания вярваме, че трябва да се проследят както етническите, така и акултурационните ориентации в новите проучвания. С изключение на изследването на Димитрова и колеги (Dimitrova et al., 2013), не сме попадали на други изследвания, в които двата компонента на идентичността да се сравняват при етническите малцинства в Източна Европа. По-голямата част от наличните емпирични данни са събрани извън Европа – САЩ, Канада и Австралия, или в ограничен брой европейски страни – Холандия, Обединеното Кралство, Германия и Франция (Berry, 2006). Поради това настоящото изследване ще проследи представите на юношите за етническата им идентичност и ще проучи връзката между идентичността и акултурацията на младежите с турски произход в България. Насочили сме се към периода на юношеството като ключов за развитието на идентичността като предполагаме, че този процес е по-интензивен при лица, които имат бикултурен произход и трябва да се справят със съчетаването на етническата и националната си идентичност (LaFromboise et al., 1993).

ТУРСКОТО ЕТНИЧЕСКО МАЛЦИНСТВО В БЪЛГАРИЯ

Турското малцинство в България официално е най-голямото етническо малцинство

ТАБЛИЦА 1
 ЕТНИЧЕСКА СТРУКТУРА И ТЕРИТОРИАЛНО РАЗПРЕДЕЛЯНЕ НА НАСЕЛЕНИЕТО, НСИ 2011

	Българи	Турци	Роми	Други	Без само-определяне
Самоопределяне по етнически признак	5 664 624 (84,8%)	588 318 (8,8%)	325 343 (4,9%)	49 304 (0,7%)	53 391 (0,8%)
Териториално разпределение в градовете	77,5%	37,7%	55,4%	---	---

със собствен език, религия и култура, като достига близо 9% от населението на страната (табл. 1, НСИ, 2011). То е най-слабо урбанизирано в сравнение с другите две големи етнически групи – българи и роми, което е предпоставка за по-различен социално-икономически статус. Следователно могат да се предполагат и различия в процеса на идентификация. Въпреки мобилността през последните години в България, турското малцинство традиционно се среща предимно в Южната и Североизточната част на страната, като близо 63,7% от представителите му населяват областите Кърджали, Разград, Търговище, Шумен, Силистра, Добрич, Русе и Бургас. В резултат на пресъствието си в тези земи от столетия, турското малцинство е много добре запознато с националния език, бит и култура, но продължава да поддържа своите етнически традиции и мюсюлмански обичаи.

Макар и традиционно малцинство в България през последните столетия, все пак си заслужава накратко да посочим някои основни моменти от неговия живот. Изследователите често посочват, че турското малцинство е било обект на продължителен процес на стигматизация и гонения (McCarthy, 1995) и в исторически план политиката на българската държава към малцинствата може да се определи по-скоро като непоследователна (Војков, 2004). През първите години на новата българска държава, като цяло правата на малцинствата, обучението на турски език и религиозните свободи са гарантирани, макар правителството да държи българските турци далеч от заемането на високи политически или икономически позиции. Този

относително кратък период е последван от Балканските войни (1912-1913), в резултат на които се осъществява масово изселване на българските турци към Османската империя (McCarthy, 1995).

В началните години на социалистическата власт (1944–1956), турското малцинство в страната има конституционално гарантирани права и възможност да упражнява майчиния си език и културните практики, като т.нар. турски училища стават част от националната училищна система с цел да създадат билингвистично малцинство, което може наред с традиционната си мюсюлманска ориентация да приеме и социалистическите възгледи (Eminov, 1983). През 80-те години на миналия век се осъществява цялостна ревизия на възгледите за малцинствата, в резултат на което се стига до т.нар. Възродителен процес, по време на който представителите на мюсюлманските малцинства трябва насилствено да променят арабските си имена. Събитията от този период завършват с масовото изселване на стотици хиляди български турци към Турция през 1989 г., процес, който продължава активно още няколко години след това.

След демократичните промени в България статусът на малцинствата, в т.ч. и на турското малцинство, се подобрява както по отношение на политическа видимост, така и по отношение на права (религиозна свобода, употреба на майчин език и т.н.). Все пак, налице са някои социални неравенства в сравнение с българската общност, които се изразяват предимно в по-лошият достъп до инфраструктура, образование и пазар на труда и т.н. (Maeva, 2005). Можем да кажем, че бедността засяга неп-

ропорционално и по-дълбоко по-скоро домакинствата на малцинствата, което води и до отражения върху достъпа до качествено образование и медицински грижи. Част от тези неравенства и бедност могат да се обяснят с по-големия процент селско население сред турското малцинство и затрудненията, които са характерни не само за тях, но и за останалите етнически групи в малките населени места. Въпреки усилията през последните години социалните неравенства все още са налице не само за българските турци, но и за останалите малцинствени групи в страната (НСРБИР, 2012; World Bulletin, 2010). Налице са и редица правителствени политики, които целят да намалят различията между малцинствените групи и мнозинството, но все още може да се каже, че различията съществуват. В голямата си част те могат да се обяснят с по-ниския социално-икономически статус на малцинствата, отколкото етническият им произход, но не може да се пренебрегне и факта, че малцинственият им произход усложнява ситуацията.

ЦЕЛ, ЗАДАЧИ И ХИПОТЕЗИ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

Целта на настоящата работа е проучване на етническата идентичност и акултурационните ориентации при българските юноши от турското етническо малцинство.

Избрани са юноши на възраст от 12 до 18-19 г., поради факта, че въпросът за идентичността е най-съществен в периода между юношеството и настъпващата зрялост (Erikson, 1968). Процесът се усложнява при младежите с малцинствен етнически произход, които трябва да развият своята етническа идентичност в условията на бикултурна среда. Поради това се проучва както турската им, така и българската им етническа идентичност и техните акултурационни ориентации.

Въз основа на поставената цел дефинираме и следните **задачи**:

1. Определяне на изразеността на компонентите на идентичността – етническа

(турска) и национална (българска) и акултурационните ориентации при юношите от турското малцинство.

2. Проучване на взаимоотношенията между двата компонента на идентичността и акултурационните ориентации при юношите с турски етнически произход.

Хипотези на изследването: Допускаме, че при оценката на връзките между компонентите на етническата идентичност ще се проявят специфични модели, характерни за юношите с турски етнически произход. Изхождаме от факта, че исторически турското малцинство е най-голямата и видима малцинствена етническа група в страната. Поради това, отчитайки дългогодишните асимилационни процеси, очакваме малцинствената им етническа идентичност да е по-ясно изразена от националната (Phinney et al., 2001). В допълнение допускаме, че съществуват подобни връзки при юношите, които имат по-ясно изразена национална и етническа идентичност, т.е. юношите с по-силна българска национална и турска етническа идентичност ще имат по-високи нива на приемане и приспособяване към българската/турската култура.

МЕТОД НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

Изводка. Изследвани са 360 юноши с турски етнически произход, от които половина принадлежност са посочили 160 момичета и 195 момчета. Възрастта им варира от 12 до 21 г., като средната възраст е приблизително 15 г. ($M=15.26$; $SD=1.52$). Юношите са предимно от Южна България (Кърджали, Крумоград, Хасково и др.), като 97% от тях са родени в страната от родители с турски етнически произход. Мнозинството от юношите се определят като изповядващи ислям, като 83% от тях са сунити. Данните, които са събрани за социо-икономическия статус (СИС) на семействата (брой деца, доходи, образование и заетост на родителите и др.) се използват за обособяване на 3 групи лица, съответно с нисък, среден и висок СИС. Установи се, че по-голямата част от юношите (86%) имат нисък СИС,

ТАБЛИЦА 2
ДЕСКРИПТИВНА СТАТИСТИКА И КОРЕЛАЦИИ ПО ОТДЕЛНИТЕ СКАЛИ

Скали	M	SD	1	2	3	4
Етническа идентичност						
1. Турска	3.48	0.77	-			
2. Българска	2.72	0.71	-.02	-		
Акултурационни ориентации						
3. Турска	3.50	0.88	.65**	-.18*	-	
4. Българска	2.90	0.73	-.02	.46**	.03	-

* $p < .01$

** $p < .001$

малка част среден (13,6%) и незначителна част (0,7%) висок СИС.

Инструментарниум на изследването:

1) Скала за етническа идентичност

– самооценъчна скала, отчитаща аспекти като себекатегоризация, привързаност, оценка, значимост и включеност в етническата група (Ashmore et al., 2004), разработена специално за целите на изследването (Dimitrova et al., 2013). Скалата включва 42 айтема, от които 21 се отнасят за турската и 21 за българската идентичност. Използва се пет степенна Ликертова скала за оценка на твърденията от 1 „напълно несъгласен“ до 5 „напълно съгласен“. Примерен айтем: „Аз съм горд да бъда част от турската общност“ за турската идентичност и „Аз съм горд да бъда част от българската общност“ за българската идентичност. Скалата представя много добри коефициенти на надеждност, като $\alpha = .91$ е отчетена за субскалата за турската етническа идентичност, а $\alpha = .90$ за скалата за българска етническа идентичност.

2) Акултурационни ориентации – измерват се чрез адаптиран метод, който е създаден по подобие на налични вече скали (Arends-Tóth & van de Vijver, 2004; Galchenko & Van de Vijver, 2007) от Димитрова и колеги (Dimitrova et al., 2013). Съдържа 24 айтема, които се отнасят както за турската, така и българската култура. Отделните айтеми оценяват нагласите, ценностите и поведението на юношите по отношение на различни жизнени сфери (напр. „Аз живея съгласно турската /бъл-

гарската култура“); групови взаимоотношения (напр. „Аз имам приятели с турски/български произход“) и включеност (напр. „Аз обичам да говоря на турски/български език“). Коефициентите за надеждност са $\alpha = .81$ и $\alpha = .91$, съответно за турската и за българската ориентация.

Процедура. При прилагането на въпросниците беше спазена процедурата за езикова еквивалентност (van de Vijver & Leung, 1997), като бяха осъществени преводи от английски на български и турски език с помощта на експерти. Въз основа на пилотно изследване върху 52 юноши с турски етнически произход, част от айтемите, включени в изследването бяха модифицирани, но като цяло психометричните характеристики на въпросниците бяха приемливи. При осъществяване на основното изследване беше прилаган вариант на български език, поради предпочитанията на учениците да го попълват на езика, на който се обучават, а не на майчин език. Изследването беше осъществено в клас, доброволно и анонимно, след уведомяване на ръководството на училищата и родителите.

Аналитичен план. Първата хипотеза на изследването предполага, че юношите с турски произход в по-голяма степен одобряват своя етнически произход в сравнение с българската национална идентичност. Хипотезата беше проверена с прилагането на дисперсионен анализ (paired samples t-test). Втората хипотеза очаква наличието на връзка между идентичностите (турска и българска) и акултурацион-

ните ориентации (поддържане и възприемане на турската и българската култура). Тестването ѝ беше осъществено чрез линейни регресионни уравнения в програмата AMOS (Arbuckle, 2009).

От резултатите, които са изложени на табл.2 се вижда, че скалата за етническа идентичност и акултурационните ориентации към етническата култура са с едно измерение и си взаимодействат значимо ($r=.65^{**}$). Същата тенденция е налице и при скалите за националната идентичност и ориентация ($r=.46^{**}$). Следователно можем да приемем, че резултатите за идентичността и акултурацията оформят два отделни, самостоятелни компонента с турски и български обсег.

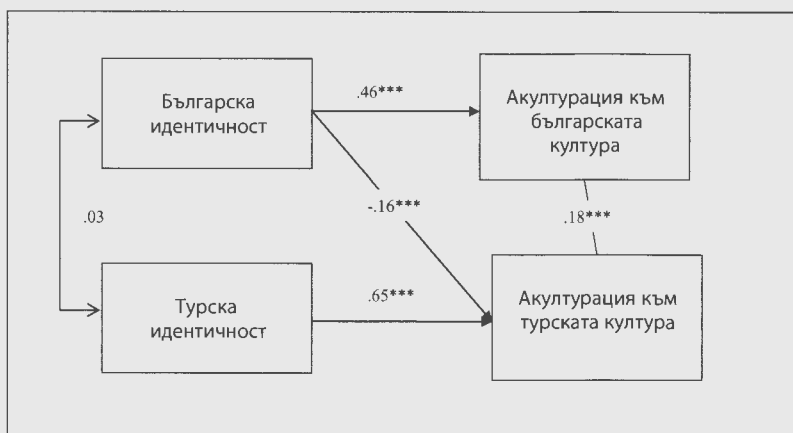
РЕЗУЛТАТИ ОТ ИЗСЛЕДВАНЕТО

На първо място, беше проследена изявата на етническата и националната идентичност, а на второ място, бяха отчетени връзките между идентичност и акултурационни ориентации при юношите от турски произход.

Според резултати от нашето изследване юношите с турски етнически произход демонстрират значими различия в пред-

почитанията си към етническата или националната идентичност. За тях, от една страна, турската етническа идентичност е по-значима от българската ($t(359)=13.51, p < .001$), а от друга, акултурацията към турската култура е по-важна от българската ($t(359)=8.93, p < .001$). Можем да приемем, че данните потвърждават очакванията ни, че юношите от турски произход предават по-голямо значение на своята етническа идентичност в сравнение с националната идентичност. Турската идентичност на изследваните лица е позитивно свързана с юношеската тенденция да поддържат турската култура, докато българската им идентичност се явява важен фактор за възприемането на националната култура.

Проверка на модела. Първият модел, който проверява втората хипотеза на изследването включва директни връзки между етническа идентичност и акултурационни ориентации. Проведени са анализи за групата на юношите по отношение на българска идентичност и възприемане, турска идентичност и поддържане на турската култура. Моделът представи слабо съответствие $\chi^2(2, N = 360) = 17.47, p < .001$, RMSEA = .147; CFI = .995. Прегледът на корелационната матрица на модела представя, че връзките между турските и бъл-

Фигура 1. Модел за българска/турска идентичност и акултурационни ориентации към турската и българската среда при юношите от турски етнически произход

гарските променливи се различават, поради което беше избран модел, при който се проверяват връзките между българската идентичност и поддържането ѝ, и променливите на турската идентичност и акултурацията.

Вторият модел, който беше проверен, показва много добро съответствие на данните $\chi^2(1, N = 360) = 100, p = .752, RMSEA = .000, CFI = 1.000$. Може да се види на фиг.1, че турската идентичност и поддържането на турската култура при юношите са позитивно свързани. В същото време, българската идентичност и възприемането на българската култура са значимо свързани, докато ялната национална идентичност има слаби негативни асоциации с поддържането на турската култура. Констатира се и значима връзка между акултурацията към българската и турската среда. В заключение можем да подчертаем, че резултатите от нашето изследване с юноши от турски етнически произход потвърждават очакванията ни, че ясният турски елемент в идентичността им значимо съдейства за следването на турските културни модели и адаптацията в културната среда, докато българският компонент на идентичността и възприемането на културата на мнозинството се свързва с по-добро приспособяване към българската социокултурна среда. Значимата връзка между акултурацията към българската и турската култура свидетелства за успешна бикултурна адаптация на юношите от турската етническа група.

Дискусия

Представените данни от настоящото изследване върху идентичността и резултатите от процеса на акултурация при българските юноши от турски произход потвърждават, че етническата идентичност и акултурационните ориентации на младежите с етнически произход включват значими елементи както от наследствената, така и от приемащата ги култура. Тези резултати са близки до получените

при имигранти в Европа, при които успешната адаптация на етническите малцинства в новата култура се свързва по-скоро с бикултурна, отколкото монокултурна идентификация (Berry, 1990, 1997; LaFromboise et al., 1993). Следователно, процесът на идентификация при юношите от турското малцинство в България е по-скоро двумерен процес, в който е налице както запазване и поддържане на етническата идентификация и култура, така и възприемане на националната идентичност и култура.

В потвърждение на очакванията ни беше установено, че юношите демонстрират по-голямо предпочитание към етническата си, отколкото към националната си идентичност. Констатираният резултат е в съответствие с редица други изследвания, които установяват, че етническата идентичност е по-силна в резултат на натиска за асимилация от страна на националната култура (Phinney et al., 2001). Полученият резултат може да се дължи на натиска за асимилация или на усещането на юношите за стигматизация и враждебност от страна на мнозинството (Verkuyten, 2005), макар да са възможни и други обяснения. Така например нашето изследване е осъществено в Южна България, където не само живеят значителна част от представителите на турско малцинство, но обикновено те обитават и хомогенни жилищни квартали и селища. Изследванията представят, че животът в етнически анклав намалява натиска върху юношите от малцинствата активно да се включат в приемащата или националната култура (Gotovos, 2005). Вероятно животът в етнически хомогенни селища създава у изследваните юноши не само по-силно усещане за свързаност с етническата група, но също така улеснява и по-силната им ориентация към наследствената култура (Ward, Bochner, & Furnham, 2001). От друга страна, резултатите представят, че българската идентичност на юношите от турски произход спомага единствено за по-добро приспособяване към културата на мнозинството, дори бихме казали, че в известна степен

се възприема и като затрудняваща поддържането на турската култура или акултурацията в турска среда. В същото време се установява, че юношите от турски произход с по-силна турска идентичност и ориентация представят по-добро приспособяване и към българската културна среда (Dimitrova et al., 2013). За тези юноши етническата идентичност и ориентация имат по-голямо значение, отколкото националната идентичност и ориентация. Подобно на предишни резултати (Berry, 1990, 1997) и в настоящото изследване се потвърждава, че националната (българска) и етническата (турска) акултурационни ориентации са независими една от друга.

Изводи от изследването

Въпреки някои ограничения на настоящото изследване като използване на конкретно адаптирани методи, непредставителна група юноши от Южна България и др., в никакъв случай не могат да се омаловажават получените резултати. Каго цяло можем да обобщим, че юношите от турски произход, въпреки асимилативния контекст, в който протича акултурацията им, постигат позитивно приспособяване към българската култура чрез силна етническа идентичност и поддържане на наследствената си култура. Подобен резултат би трябва да има отражение върху националните и образователните политики към младежите от малцинствата в подкрепа на бiculturalната компетентност, която може да бъде от съществено значение за по-нагагъшната им успешната интеграция в национален контекст.

Същото така трябва да посочим, че настоящото изследване е част от по-голямо проучване, което се опитва да разкрие взаимоотношенията между процесите на идентификация, акултурация и акултурационните резултати (психологично благополучие и социално приспособяване) при юноши от малцинствата в България, и чиито резултати ще бъдат обект на бъдещи публикации. Заслужава да отбележим още, че настоящата работа разширява изследванията върху

идентичността и акултурацията, като акцентира върху уседнала турска етническа група в България, в противовес на проучванията върху турските имигранти в Европа.

БЛАГОДАРНОСТИ

Авторите са изключително благодарни на г-жа Н. Филипова, г-н Терзиев, г-н Петков, г-н Кирчев, г-н Чобанов, г-жа Госпова, както на всички преподавателите, ученици и родители за съдействието, което оказа при провеждането на изследването.

ЛИТЕРАТУРА

- Arbuckle, J. (2009). Amos 19. Crawfordville, FL: AMOS Development Corporation.
- Berry, J. (2006). Design of acculturation studies. In D. L. Sam, & J. Berry (Eds.), *The Cambridge handbook of acculturation psychology* (pp. 129–141). New York, NY: Cambridge University Press.
- Berry, J. W., & Sabatier, C. (2011). Variations in the assessment of acculturation attitudes: Their relationships with psychological well-being. *International Journal of Intercultural Relations*, vol. 35(5), 658–669.
- Dimitrova, R., Chasiotis, A., Bender, M., & van de Vijver, F. J. R. (2013). Ethnic identity and acculturation of Turkish-Bulgarian adolescents. *International Journal of Intercultural Relations*, 37, 1–10. doi:org/10.1016/j.ijintrel.2012.04.005
- Eminov, A. (1983). The education of Turkish speakers in Bulgaria. *Ethnic Groups*, 5, 129–150.
- Erikson, E. (1968). *Identity: Youth and crisis*. New York, NY: Norton.
- Gordon, M. M. (1964). *Assimilation in American life*. New York: Oxford University Press.
- Gotovos, A. (2005). Ethnicity and the stranger: Institutional and current records of identity. In A. Papastilianou (Ed.), *Cross-cultural pathways: Remigration and psychological adaptation* (pp. 87–105). Athens, Greece: Ellinika Grammata.
- Maeva, M. (2005). Bulgarian Turks and the European Union. In H. Rusu, & B. Voicu (Eds.), *EU Integration process from EAST to EAST: Civil society and ethnic minorities in a changing world. Proceedings from a round table for young social scientists* (pp. 119–126). Sibiu, Bulgaria: Psihomedica Publ. House.
- McCarthy, J. (1995). *Death and exile: The ethnic cleansing of Ottoman Muslims 1821–1921*. Princeton, NJ: Darwin Press.
- Phinney, J. S. (2003). Ethnic identity and acculturation. In K. Chun, P. Ball, & G. Marin (Eds.), *Acculturation: Advances in theory, measurement, and applied research* (pp. 63–81). Washington, DC: American Psychological Association.
- van de Vijver, F. J. R., & Leung, K. (1997). *Methods and data analysis for cross-cultural research*. Thousand Oaks, CA: Sage.

БЕЛЕЖКИ

- Национален статистически институт, 2011. Преброяване 2011 (окончателни данни). <<http://www.nsi.bg/EPDOCS/Census2011final.pdf>> (10 май 2013г.)
- НСРБИР, 2012. Национална стратегия на Република България за интегриране на ромите (2012-2020). http://www.romadecade.org/cms/upload/file/9323_file2_roma_bulgaria_strategy_bg.pdf
- Arends-Tóth, J. V., & van de Vijver, F. J. R. (2006). Issues in the conceptualization and assessment of acculturation. In M. H. Bornstein, & L. R. Cote (Eds.), *Acculturation and parent-child relationships: Measurement and development* (pp. 33–62). Mahwah, NJ: Erlbaum. <http://dx.doi.org/10.1016/j.ijintrel.2003.09.001>
- Ashmore, R. D., Deaux, K., & McLaughlin-Volpe, T. (2004). An organizing framework for collective identity: Articulation and significance of multidimensionality. *Psychological Bulletin*, 130, 80–114. <http://dx.doi.org/10.1037/0033-2909.130.1.80>
- Arends-Tóth, J. V., & van de Vijver, F. J. R. (2006). Issues in the conceptualization and assessment of acculturation. In M. H. Bornstein, & L. R. Cote (Eds.), *Acculturation and parent-child relationships: Measurement and development* (pp. 33–62). Mahwah, NJ: Erlbaum. <http://dx.doi.org/10.1016/j.ijintrel.2003.09.001>
- Ashmore, R. D., Deaux, K., & McLaughlin-Volpe, T. (2004). An organizing framework for collective identity: Articulation and significance of multidimensionality. *Psychological Bulletin*, 130, 80–114. <http://dx.doi.org/10.1037/0033-2909.130.1.80>
- Berry, J. W. (1997). Immigration, acculturation, and adaptation. *Applied Psychology: An International Review*, 46, 5–68. <http://dx.doi.org/10.1080/026999497378467>
- Bojkov, V. D. (2004). Bulgaria's Turks in the 1980s: A minority endangered. *Journal of Genocide Research*, 6, 343–369. <http://dx.doi.org/10.1080/1462352042000265846>
- Farver, J., Narang, S., & Bhadha, B. (2002). East meets West: Ethnic identity, acculturation, and conflict in Asian Indian families. *Journal of Family Psychology*, 16, 338–350. <http://dx.doi.org/10.1037/0893-3200.16.3.338>
- Galchenko, I., & Van de Vijver, F. J. R. (2007). The role of perceived cultural distance in acculturation among exchange students in Russia. *International Journal of Intercultural Relationships*, 31, 187–197. <http://dx.doi.org/10.1016/j.ijintrel.2006.03.004>
- LaFromboise, T., Coleman, H., & Gerton, J. (1993). Psychological impact of biculturalism: Evidence and theory. *Psychological Bulletin*, 114, 395–412. <http://dx.doi.org/10.1037/0033-2909.114.3.395>
- Phinney, J. S., & Ong, A. D. (2007). Conceptualization and measurement of ethnic identity: Current status and future directions. *Journal of Counseling Psychology*, 54, 271–281. <http://dx.doi.org/10.1037/0022-0167.54.3.271>
- Phinney, J. S. (1990). Ethnic identity in adolescents and adults: Review of research. *Psychological Bulletin*, 108, 499–514. <http://dx.doi.org/10.1037/0033-2909.108.3.499>
- Phinney, J. S. (1989). Stages of ethnic identity development in minority group adolescents. *Journal of Early Adolescence*, 9, 34–49. <http://dx.doi.org/10.1177/0272431689091004>
- Phinney, J., & Devich-Navarro, S. M. (1997). Variations in bicultural identification among African American and Mexican American adolescents. *Journal of Research on Adolescence*, 7, 3–32. <http://dx.doi.org/10.1207/s15327795jra07012>
- Phinney, J. S. (1990). Ethnic identity in adolescents and adults: Review of research. *Psychological Bulletin*, 108, 499–514. <http://dx.doi.org/10.1037/0033-2909.108.3.499>
- Phinney, J. S. (1989). Stages of ethnic identity development in minority group adolescents. *Journal of Early Adolescence*, 9, 34–49. <http://dx.doi.org/10.1177/0272431689091004>
- Phinney, J., & Devich-Navarro, S. M. (1997). Variations in bicultural identification among African American and Mexican American adolescents. *Journal of Research on Adolescence*, 7, 3–32. <http://dx.doi.org/10.1207/s15327795jra07012>
- Phinney, J., Horenczyk, S., Liebkind, G., & Vedder, K. P. (2001). Ethnic identity, immigration, and well-being: An interactional perspective. *Journal of Social Issues*, 57, 493–510. <http://dx.doi.org/10.1111/0022-4537.00225>
- Schwartz, S. J., Montgomery, M. J., & Briones, E. (2006). The role of identity in acculturation among immigrant people: Theoretical propositions, empirical questions, and applied recommendations. *Human Development*, 49, 1–30. <http://dx.doi.org/10.1159/000090300>
- Smith, T. B., & Silva, L. (2011). Ethnic identity and personal well-being of people of color: A meta-analysis. *Journal of Counseling Psychology*, 58, 42–60. <http://dx.doi.org/10.1037/a0021528>
- Verkuyten, M. (2005). Ethnic group identification and group evaluation among minority and majority groups: Testing the multiculturalism hypothesis. *Journal of Personality and Social Psychology*, 88, 121–138. <http://dx.doi.org/10.1037/0022-3514.88.1.121>
- Ward, C., Bochner, S., & Furnham, A. (2001). *The psychology of culture shock* (2nd ed.). Hove, UK: Routledge.
- Watson, D., Clark, L. A., & Tellegen, A. (1988). Development and validation of brief measures of positive and negative affect: The PANAS scales. *Journal of Personality and Social Psychology*, 54, 1063–1070. <http://dx.doi.org/10.1037/0022-3514.54.6.1063>
- World Bulletin. (2010). PACE: Turkish minority faces most discrimination in Bulgaria. Retrieved from <http://www.worldbulletin.net/index.php?aType=haber&ArticleID=57843>

ETHNIC IDENTITY AND ACCULTURATION ORIENTATIONS OF TURKISH-BULGARIAN ADOLESCENTS

Ergyul Tair, Radosveta Dimitrova

Abstract. *We explored associations of ethnic identity and acculturation orientations in a sample of 360 Turkish-Bulgarian adolescents through self-report. Results showed that according to youth, their Turkish ethnic identity was more pronounced than their Bulgarian identity. A good fit was found for a path model in which ethnic identity and acculturation orientations were strongly related. As expected, Turkish identity was positively related to the tendency to maintain one's Turkish heritage culture, whereas the Bulgarian identity was associated with the adaptation of the Bulgarian national culture. Our findings highlight the centrality of Turkish domains of identity and acculturation for Turkish-Bulgarian youth.*

Key words: *ethnic identity, acculturation, acculturation orientations, adolescents, Turkish-Bulgarian*

Доц. д-р Ергюл Таир завършва специалност психология в СУ „Св. Кл. Охридски“. През 2005 г. защитава докторска дисертация в Института по психология – БАН на тема „Личностни особености и възприемане на представяната от медиите реалност“. Член е на Департамент психология в Институт за изследване на населението и човека - БАН. Носител е на наградата на Българска Академия на Науките за млад учен в обществените науки през 2011 г. Взела е участие в редица международни и национални конференции, автор и съавтор на монографии и повече от 40 научни статии. Професионалните ѝ интереси са в областта на психология на личността, кроскултурна психология, професионално и субективно благополучие, етнически малцинства и др.

Assoc. Prof. Ergyul Tair has graduated the University of Sofia “St. Kliment Ohridski” in Psychology. In 2005 she obtained her doctorate at Institute of Psychology – BAS on personality and mass media influence. Ergyul Tair is a member of Psychology Department in the Institute of Population and Human Studies - BAS. She received Young Researcher in Social Sciences award by Bulgarian Academy of Sciences in 2011. She has participated in a number of national and international conferences and has worked out over 40 scientific papers. As a researcher she is interested in psychology of Personality, Cross-Cultural Psychology, subjective and job-related well-being, ethnic minority groups, etc.

Д-р Радосвета Димитрова придобива докторската си степен от Университета в Триест, Италия с дисертация върху имигрантските семейства, която е наградена от Италианската асоциация по психология с приза за най-добра докторантура през 2009. В момента тя завършва проект върху идентичността и етническите малцинства при юноши от посткомунистическите страни в Университета на Тилбург, Кралство Нидерландия (с който придобива втора докторска степен.) Проектът получава през 2012 и наградата на Съвета за студенти и младите учени (SECC) към Дружеството за изследване на детското развитие (SRCD). Радосвета Димитрова има сериозен международен изследователски опит като сътрудник в Центъра за млади хора Брент в Лондон и Университета Браун (САЩ). Активно участва в редица професионални организации, като тя е секретар на Младежкия изследователски съюз (ERU) към Европейската асоциация по психология на развитието (EADP), член е на Дружеството за изследване на човешкото развитие (SSHD) и др. Научните ѝ интереси са в областта на крос-културната психология, психология на развитието, имиграцията, идентичността, акултурацията и малцинствата. Автор и съавтор на монографии, множество научни статии, публикувани в редица международни списания и сборници.

Radosveta Dimitrova obtained her doctorate at Trieste University, Italy with a dissertation on immigrant families, awarded the Best Doctoral Thesis by the Italian Psychological Association in 2009. Currently she is completing a project on identity of ethnic minority youth in post communist European countries at Tilburg University, the Netherlands (leading to her 2nd Ph. D.), which received the 2012 Student and Early Career Council (SECC) Award of the Society for Research in Child Development (SRCD). She has international mobility experience as a research fellow at the Brent Centre for Young People London (UK) and Brown University (USA). She is actively involved in international professional service as a secretary of the Early Researchers Union (ERU) at the European Association of Developmental Psychology (EADP), member of the Society for Research on Adolescence (SRA) Innovative Small Grants Committee, the Society for the Study of Human Development (SSHD) Emerging Scholars Committee and the newly elected representative to the Ethnic & Racial Issues Committee at SRCD. Her research interests are in area of Cross-Cultural Psychology, Developmental Psychology, Immigration, Acculturation, Identity, Ethnic minority groups, etc. Key publication: Dimitrova, R., & Bender, M., & van de Vijver, F. (2013). Global perspectives on well-being in immigrant families. NY: Springer.

website: <http://www.tilburguniversity.edu/webwijs/show/?uid=r.dimitrova>